

J OAN FUSTER COMBUSTIBLE PER A FALLES

*Introducció i notes:
Antoni Furió*

• Biblioteca joan fuster •

bromera

A LA RIBERA DEL XÚQUER

ELOGI DEFINITIU DE LES FALLES

No ho oblidem: la falla, en definitiva, és una foguera. En un principi —uns orígens no massa remots, per cert—, era només una foguera. Més endavant, el combustible bàsic va sofrir una metamorfosi genial: el munt de trastos inútils, l'«estoreta velleta» i totes les altres coses que donaven pàbul a les flames d'un simple goig gremial o de veïnat, es van convertir en una bastida de fusta i cartons, amb ninots intencionats. La falla passà a ser un espectacle de carrer, propici a l'animació ciutadana i a l'atracció de forasters: la mala bava satírica es ficà pel mig, i a mesura que la festa prenia vol, el «monument» adoptava proporcions sumptuoses i ba-

lafiadores. En una paraula: l'important, en la falla, no era ja tant la foguera, el foc, com el material destinat a ser cremat. Certament, es tractava d'un material curiosament feliç, divertit, ric, bigarrat. La gent acudia —acudeix— de totes bandes a admirar-lo. L'enginy dels valencians, aquella tendència innata a la mordacitat que ens caracteritza, tenia ocasió d'aplicar-se en aquest cas. El foc, sense voler-ho, quedava en un segon terme.

És clar que ningú no pretengué mai eliminar-lo. A tot estirar, s'ha fet la tímida excepció d'indultar un ninot cada any, i un pensa, no sense malenconia, que el pobre ninot de tela i cartó salvat de les flames hauria preferit cent vegades la incineració a aqueixa cadena perpètua a què el condemnen en Déu sap quin polsós sostremort municipal. Tothom està d'acord, en efecte, que la falla es planta per a ser cremada. Ens horroritzaria la hipòtesi contrària. I feriria el nostre millor amor propi local. Precisament, en l'íntima satisfacció que els valencians senten davant les falles, intervé un indiscutible element d'orgull: ens agrada que es veja que cremen les falles, és a dir, que «cremem» els diners que ens costaren. Sembla que, amb aquesta festa, manifestem la nosta condició de poble pròsper, capaç de tan enorme i repetit dispendi. I, a més, hi ha el fet mateix de ser la foguera, en si, un espectacle agradable: una forma de pirotècnia elemental i massiva.

Però el foc —el foc de les falles— mereix una consideració més profunda. En realitat, és una variant de l'eterna foguera ritual, que la humanitat de l'ample món reitera des dels seus temps més antics. Els etnòlegs deuen saber quin significat atribuïa l'home primitiu a la flama gratuïta: potser una ofrena, potser un exorcisme, però sempre un gest dirigit als seus déus per congraciar-s'hi. La por o l'alegria pogué suscitar-la, el prec o l'agraïment. No crec que siga fortuït que la majoria de les fogueres folklòriques que encenen els pobles —Sant Joan, Sant Antoni Abat, per exemple, entre els cristians— coincideixen amb dates molt essencials del calendari agrari. Semblen lligades al cicle de les collites, o més exactament, a la roda de les estacions. Les falles valencianes se situen a la vora de la primavera. Si van unides a la celebració de Sant Josep, aquest lleu desplaçament de dies ha de ser entés com una concessió per a cristianitzar la festa. I tot això que he anat dient, deu ser, poc més o menys, el que qualsevol folklorista hauria d'advertir per a explicar el naixement de la nostra festa de març. Tal vegada es podria objectar a la teoria algunes severes raons històriques i fins i tot la simple circumstància de tractar-se d'unes fogueres ciutadanes i no rurals...

Siga com siga, la veritat és que la tradició piròmana a què em referesc ha perdut, pertot arreu on

subsisteix, la seua prístina substància religiosa. Els pobles segueixen elevant fogueres en les dates de rigor, però ho fan moguts exclusivament per un impuls festiu. El ritu ha perdut vigència com a ritu, perquè els déus o les intencions s'han esvaït. Ara: el foc continua sent el foc, amb tota la seua fascinació intacta. Veure consumir-se dins les flames alguna cosa, encara que només siga una pila d'objectes inservibles, és una experiència que afecta fibres molt profundes del nostre esperit. En algun petit racó de l'ànima tenim amagat Déu sap quin tórbol instint sacral, heretat de mil generacions d'avantpassats piadosos. I en aquest instint es barreja el goig de la destrucció i l'ansia de salvació. Amb el foc desenfrenat davant els ulls, un foc que nosaltres mateixos hem provocat perquè sí, un home vell de segles acudeix a la nostra emoció. Quan els valencians s'apiloten als carrers de la ciutat, la mitjanit del 19 de març, per veure cremar les seues falles, un batec anacrònic i esfereïdor els uneix a les més fosques forces del passat.

Festividades, 1961

II. PER COMPRENDRE

QUAN EL JOC ÉS FOC

«És un poble sencer que consagra així el seu esforç al no-res.» La frase resulta francament bonica: té aquell aire de síntesi lapidària que tan bé sabia donar a les seues paraules don Eugeni d'Ors en els seus moments més enginyosos. Amb ella —el lector ja ho haurà endevinat—, el vell *Xènius* va voler resumir la seua impressió definitiva de les falles, quasi la seua definició. «Consagrar el nostre esforç al no-res»... Jo m'atrevesc a creure que pocs, molt pocs valencians estarien disposats a admetre tal fórmula com justa i certera. Perquè, si alguna cosa pot sorprendre'ns fins a un extrem d'estupor a la gent d'aquest país, hauria de ser una acusació d'aquesta mena, precisament: la

de velleïtats nihilistes, encara que fossen venials i de tard en tard. De tota manera, posats a comprendre, reconec que així, a primera vista, un foraster de pas, clavat sense prevencions en el rebombori faller, malament podria evitar la conclusió dorsiana. Calculant els milions que València crema en la nit de Sant Josep —i que crema al llarg de la seua setmana—, el turista sospitarà que es tracta d'un malgastament inexplicable, descoratjador, fins i tot boig: plausible, a tot allargar, pel que té de pintoresc i d'amé.

Sospite que don Eugeni va escriure allò, o ho va pensar, una matinada valenciana de 20 de març, de regrés al seu hotel, després de la crema. Amb els ulls ferits per la fuga de les flames i la coentor de la fumaquera, el filòsof aportaria al seu ànim la memòria de mil tradicions, rituals o literàries, protagonitzades pel foc, i, d'aquest recompte, només en sabia deduir un gest descoratjat. Perquè la veritat és que la foguera —em referesc a la foguera deliberada i innocent— ha tingut sempre una significació depressiva. Fixeu-vos: la flama, plena de bellesa, sens dubte, és breu i destructora, i allò que rendeix és un fum dissipable i cendra amarga. Una metàfora de moralista, poc més o menys. Els hòmens antics encenien fogueres als seus déus, i la litúrgia del sacrifici donava sentit a la pira... Però els valencians les encenem perquè sí, pel gust d'encendre-les i de mirar com es consumeixen, sense

déus al darrere, i utilitzant combustibles costosos. Si tot foc inútil suscita malenconia, el foc faller hauria de suscitar-ne en un grau màxim.

Tanmateix, per a nosaltres, els indígenes, la cosa presenta un altre aspecte distint. Flames, fum, cendra, en la falla, poden excitar-nos a l'orgull, a l'alegria, a l'embadocament admirat, però mai a la malenconia. Davant d'una falla que es crema, ens sentim afalagats de poder permetre'ns el luxe d'una destrucció injustificada, o gaudim amb l'espectacle sumptuós de l'incendi, o ens arravata l'embriaguesa mateixa de l'allucinació popular. Repetesc: mai la malenconia. Malgrat les aparences, les falles no són una mera prodigalitat col·lectiva. No; els valencians no estem fets de la fusta dels pròdigs; som encara massa fenicis per a cedir a aquest refinament —o a aquesta demència. Però rumbosos, sí. Rumbosos en la festa. No ens planyem gens en aquest capítol de despeses. I, ben mirat, el nostre malgastament marcenc és més aviat tímid i cautelós en proporció a les possibilitats de la ciutat. «És un poble sencer que consagra així el seu esforç al no-res.» De primer antuvi, doncs, cal que corregim l'ambigua amplitud de «el seu esforç» i la deixem reduïda i concretada a «una mica del seu esforç»... Però, ¿consagrat al no-res?

Flames, fum, cendra: no-res. Aquests cadafals de carrer, que s'han projectat i s'han alçat a costa de tanta

paciència, tant d'humor i tantes pessetes, no tenen altre destí que tornar-se cendra. A la mitjanit de Sant Josep, València en pes és una immensa conflagració. Flames que ballotegen enmig d'una multitud encantada, fum que enterboleix la primera primavera del cel, cendra que es perd en l'aire a penes mogut de la nit... «No-res.» L'expressió és excessivament grossa; és, sobretot, impertinent. ¿No han estat res la joia, la pràctica de la jocunditat, la rebolica de set dies alegres? ¿No és res aquesta mateixa apoteosi lluminosa i brava amb què culmina la festa? Ací, el foc és joc. Si en la frase de d'Ors substituïm «no-res» per la paraula «joc», l'expressió serà vàlida. I el joc —no ho oblidem— és tot el contrari del no-res... I si hi quedava algun risc de malenconia, els veïns ja no el senten. La son, la dolça fatiga del tràfec, el treball del matí que espera, no els tolera aquesta debilitat. Després de la crema, només el turista passatger incorrerà en malenconia. Només el turista i —potser— l'agranacarrers anònim que va esborrant del paviment les traces i el caliu de les fogueres josefines.

Levante, 1959